

*В. Ю. Дудченко канд. екон. наук, доцент
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»*

ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА СИСТЕМА НІМЕЧЧИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Охарактеризовано основні підсистеми, сфери та ланки фінансової системи Німеччини з метою виявлення особливостей її будови та сучасних проблем функціонування. Проаналізований сучасний стан бюджетної системи, виявлено основні тенденції, причини зміни структури та запропоновано напрями її удосконалення. Досліджений стан та структура державного боргу Німеччини у кризовий та посткризовий період, виявлені основні причини зростання заборгованості.

Ключові слова: фінанси, фінансово-бюджетна система, федеральний бюджет, місцеві фінанси, фінансове вирівнювання, державний борг, економічна криза.

Постановка проблеми. Світова економічна криза виявила слабкі місця фінансової системи більшості з країн Європейського Союзу, внесла корективи у процеси формування та функціонування її основних ланок та сфер. Орієнтація фінансової політики Німеччини на подолання кризових явищ всередині об'єднання, надання донорської допомоги призвели до неврівноваженості федерального бюджету та актуалізували питання коригування бюджетної стратегії. На сьогодні питання узгодження фінансової політики Німеччини з політикою Європейського Союзу, антикризовими програмами країн-членів визначає першочерговим завдання недопущення економічної та політичної нестабільності в країні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній та зарубіжній літературі проблеми розвитку економік зарубіжних країн, особливості формування та функціонування фінансових систем є достатньо дослідженими. Так, аналізу стану та структури фінансових систем розвинених країн присвячені роботи Рудого К.В., Миргородської Л.О., фінансові системи країн Західної Європи досліджені у роботі Карліна М.І.

Однак у вітчизняній економічній літературі відсутній комплексний і системний аналіз проблем та основ функціонування сучасної фінансово-бюджетної системи Німеччини.

Мета статті - аналіз сучасного стану, структури фінансово-бюджетної

системи Німеччини та дослідження проблем розвитку її основних структурних елементів. Для досягнення мети були визначені наступні завдання: дослідити сучасний стан та визначити проблеми функціонування основних структурних елементів фінансової системи Німеччини, охарактеризувати основні показники федерального бюджету, проаналізувати переваги та недоліки механізму фінансового вирівнювання та регулювання державного боргу досліджуваної країни.

Виклад основного матеріалу. Фінансова система Німеччини представляє собою модель бюджетно-податкових взаємовідносин, що за суттю відображає перерозподіл фінансових потоків з метою нівелювання нерівності різних регіонів країни. Бюджетний устрій країни обумовлений її державним устроєм, територіально-адміністративним поділом, рівнем розвитку економіки та її структурних елементів і включає в себе три ланки управління: центральне, членів федерації та місцеве. В залежності від методів формування доходів економічних суб'єктів фінансову систему Німеччини можна поділити на дві сфери: централізовані фінанси (публічні фінанси) та децентралізовані фінанси (фінанси підприємств та фінанси господарств). Як форма організації грошових відносин фінансова система поділяється на наступні підсистеми: господарюючих суб'єктів, населення, держави та місцевих органів. Кожна підсистема фінансової системи відрізняється методами, способами формування та використання фінансових ресурсів і відповідно поділяється на певні ланки. Склад і класифікація фінансової системи Німеччини за сферами, підсистемами і ланками зображена на рисунку 1.

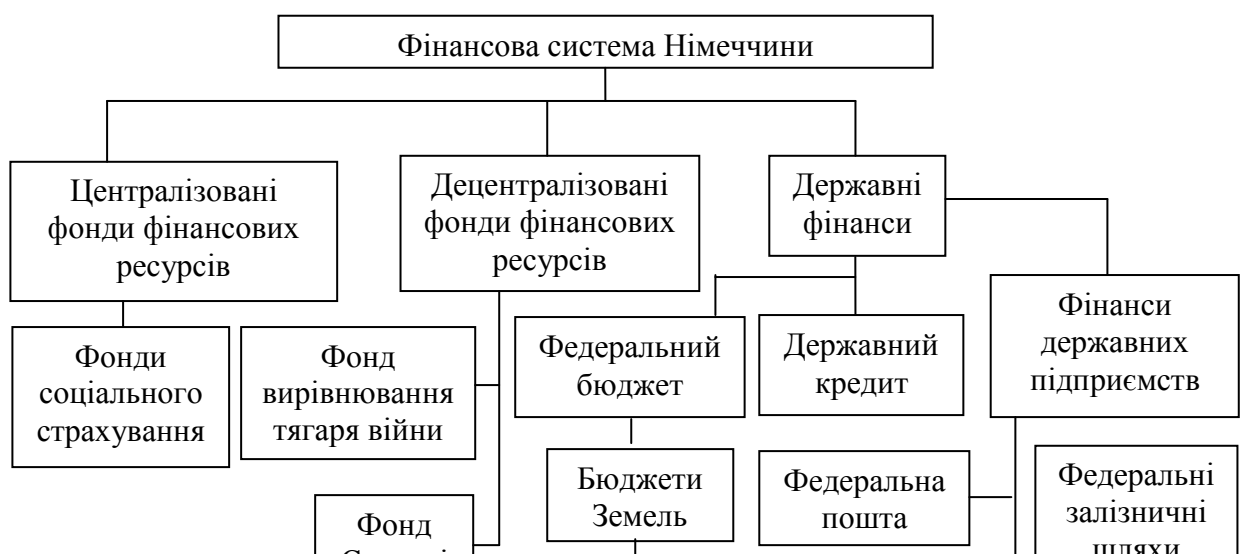

Рисунок 1 - Основні сфери, підсистеми, ланки фінансової системи Німеччини

На сучасному етапі основна проблема фінансової системи Німеччини характеризується зовнішнім походженням і передбачає недоотримання країною коштів відповідно до принципу «справедливого повернення» (неспівставність країн-членів Європейського Союзу за рівнем розвитку), що відображається у постанові основного питання бюджетної політики - взаємовідносини «донорів - реципієнтів» і спричиняє додаткове навантаження на державні фінанси. Крім того, ефективність функціонування фінансової системи Німеччини знижується через зростання витрат на фінансування антикризових фондів Європейського Союзу, що є загрозою розбалансування бюджетної системи за рахунок зростання дефіциту федерального бюджету та нарощення федерального боргу.

На сьогодні стан державних фінансів Німеччини характеризується як задовільний завдяки стабільним податковим надходженням та низькій вартості запозичень. Основна стратегія бюджетної політики досліджуваної країни відображається у консолідації бюджету, коригуванні середньострокових бюджетних планів у напрямі збалансування федерального бюджету і включає наступні напрямки:

- обмеження зростання чистих запозичень;
- скорочення структурного дефіциту;
- зменшення соціальних видатків та процентних доходів задля нарощення темпів економічного зростання.

Таблиця 1- Основні показники фінансової системи Німеччини, % до ВВП*

Найменування	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік
Дефіцит (-)/профіцит (+) державного бюджету	-0,1	-3,1	-4,1	-0,8	+0,2
Витрати державного бюджету	44,1	48,2	47,7	45,3	45

Доходи державного бюджету	44	45,1	43,6	44,5	45,2
Державний борг	66,7	74,5	82,4	80,4	81,9

* Побудовано автором за даними Міністерства фінансів Німеччини (<http://www.bundesfinanzministerium.de>) та Європейської комісії (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)

Дослідивши основні показники макроекономічного розвитку національної економіки Німеччини за період 2008-2013 років (див. табл. 1), можна зробити наступні висновки:

- наявне погіршення фінансово-економічного стану у 2009-2010 рр., що пояснюється низькими темпами відновлення фінансових ринків у посткризовий період, наслідками збільшення безробіття та скорочення промислового виробництва вітчизняними компаніями;
- спрямування бюджетної стратегії на скорочення дефіциту федерального бюджету та скорочення боргового навантаження, причиною зростання яких стало збільшення витрат на фінансування антикризових фондів Європейського Союзу.

З метою виявлення особливостей сучасного стану та проблем функціонування фінансової системи Німеччини, необхідно дослідити структуру, фактори зміни тенденцій, впливу на стан її основних ланок. Головним елементом бюджетної системи досліджуваної країни є федеральний бюджет. У таблиці 2 наведено динаміку змін основних джерел надходжень до федерального бюджету за період 2011-2012 рр.

Таблиця 2 - Структура доходів федерального бюджету Німеччини,

%*

Доходи	2011 рік	2012 рік	Збільшення/ зменшення (+/-)
<i>Податкові надходження</i>	87,1	89,3	+2,2
Федеральна частка сумісних податків:	70	71,6	+1,6
Доходи від індивідуальних та корпоративних податків, з них:	32,5	33	+0,5
- прибутковий податок з працюючих	21,1	21,7	+0,6
- податок на прибуток корпорацій	2,3	2,6	+0,3

ПДВ	37	38,1	+1,1
Інші	0,5	0,5	0
Податок на електроенергію	15,4	15,2	-0,2
Акциз на тютюн	5,2	5,2	0
Податок на страхування	4	4,1	+0,1
Податок солідарності	4,5	4,6	+0,1
Податок на транспорт	3,3	3,3	0
Акциз на каву	0,4	0,4	0
Акциз на парфуми	0,8	0,8	0
Податок на ядерне паливо	-	0,9	+0,9
Додаткові гранти для земель	-5	-4	-1
Збори у межах ЄС	-7,7	-9,4	+1,7
Відрахування Землям на витрати суспільного транспорту	-6,2	-6,2	0
<i>Неподаткові надходження</i>	12,9	10,7	-2,2
Доходи від економічної діяльності	1,7	2,2	+0,5
Надходження процентних виплат за надані міждержавні кредити	0,1	0,2	+0,1
Доходи від участі в капіталі, надходження від приватизації	1,7	1,7	0
Інші	9,4	6,8	-2,6

* Побудовано автором за даними Міністерства фінансів Німеччини (<http://www.bundesfinanzministerium.de>)

Наведені дані змін питомої ваги кожної статті доходів у загальній структурі надходжень дозволяють зробити висновок щодо переваження доходів від індивідуальних та прибуткових податків за весь аналізований період, що відповідає загальній тенденції формування державних бюджетів розвинених країн. Зазначимо, що у посткризовий період незначних змін у бік збільшення питомої ваги зазнали такі статті доходів як податок на прибуток корпорацій, прибутковий податок з працюючих, ПДВ, а зменшилися надходження від неподаткових доходів та податку на електроенергію. Як особливість структури федерального бюджету можна відокремити наявність значної питомої ваги у податкових надходженнях ПДВ та зміни неподаткових надходжень у статті доходи від економічної діяльності, що включають прибуток Німецького федерального банку.

У структурі витрат федерального бюджету Німеччини найбільшу питому вагу займають видатки на соціальне забезпечення (табл. 3). За

досліджуваний період відбулося зменшення даної статті, що пов'язано з бюджетною стратегією, що направлена на скорочення видатків задля зменшення дефіциту федерального бюджету.

Таблиця 3 - Структура видатків федерального бюджету Німеччини, %*

Видатки	2011 рік	2012 рік	Збільшення/ зменшення (+/-)
Суспільні послуги	17,9	18,1	+0,2
Наука та освіта	4,9	5,5	+0,6
Соціальна безпека, соціальні задачі пов'язані з війною, компенсації	53,8	52,3	-1,5
Охорона здоров'я, навколишнє середовище, спорт та відпочинок	0,4	0,5	+0,1
Житлове забезпечення, регіональне планування, місцеві послуги населенню	0,7	0,7	0
Продовольство, сільське, лісове господарство, торгівля, послуги	1,9	2,1	+0,2
Транспорт і комунікації	3,9	3,8	-0,1
Комерційні підприємства, державні капітальні активи	5,3	5,2	-0,1
Загальне фінансове управління	11,3	11,6	+0,3

* Побудовано автором за даними Міністерства фінансів Німеччини (<http://www.bundesfinanzministerium.de>)

Спільною рисою з бюджетними системами розвинених країн є значна частка видатків пенсійного страхування. Особливою статтею є видатки на соціальні задачі пов'язані з війною, куди відносяться послуги постраждалим від війни, компенсації втрат. Друге місце в системі державних витрат займають витрати на суспільні послуги, що за досліджуваний період змінилися у напрямі зростання питомої ваги у загальній структурі витрат. На третьому місці знаходяться видатки на загальне фінансове управління. Особливістю даної статті є значна питома вага саме витрат на обслуговування федерального боргу, що зростали за досліджуваний період. Зазначимо, що загальний напрям боргової політики направлений на зменшення даної групи витрат за рахунок оптимізації боргового портфелю.

За досліджуваний період відбулося зростання питомої ваги витрат на науку і освіту, що пов'язано з наявною проблемою ринку праці Німеччини – проблемою мігрантів. Пріоритетним напрямом соціальної політики досліджуваної країни є забезпечення освітою дітей мігрантів, що збільшує видатки в абсолютному розмірі на її фінансування. Крім того, частка видатків в межах даної статті направлена на фінансування науково-дослідної діяльності провідних університетів.

Проведений аналіз структури та стану фінансово-бюджетної системи Німеччини дозволяє відокремити її позитивні та негативні риси, що відображаються у наступному:

- адаптивність федерального бюджету до посткризових проявів;
- можливість скорочення державних витрат за рахунок наявних низьких ставок обслуговування боргу та низького безробіття без необхідності збільшення податків;
- наявність прогресивної шкали оподаткування прибуткового податку дає можливість його скорочення навіть при високій інфляції адже це не призведе до зростання податкових ставок і податкового навантаження;
- переорієнтування державних видатків на напрям з більшим фіскальним мультиплікатором, що проявляється у позитивному зростанні видатків на розвиток інфраструктури та інновації;
- потреба у структурному збалансуванні федерального бюджету з урахуванням демографічного сценарію, зокрема старіння населення.

Світова фінансово-економічна криза загострила проблему бездефіцитного формування місцевих бюджетів. Місцеві фінанси Німеччини як друга ланка фінансової системи є її слабким елементом, що обумовлено застарілою системою розподілу та критеріями фінансового вирівнювання. Основними перевагами системи фінансового вирівнювання в Німеччині є:

- збереження стимулів для нарощення дохідної бази;
- врахування фактичних особливостей розвитку регіону, врахування реальних відмінностей у бюджетній забезпеченості регіонів;

- полегшення тягаря на федеральний бюджет за рахунок горизонтального вирівнювання.

Схематичне зображення системи фінансового вирівнювання в Німеччині зображено на рисунку 2.

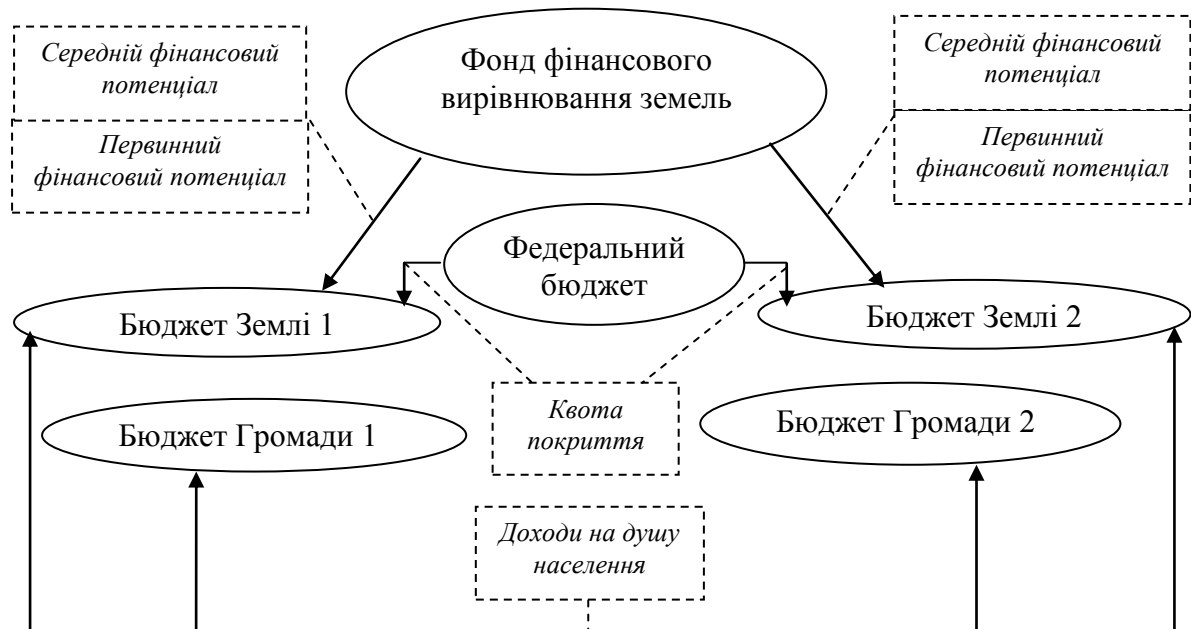

Рисунок 2 - Схема системи фінансового вирівнювання в Німеччині

Внаслідок економічних, географічних і регіональних особливостей кожного з 16 суб'єктів федерації існують різні обсяги надходжень в бюджет. Німеччина відрізняється нерівномірним розподілом крупних концернів та найбагатших верств населення. Регіональні та економічні відмінності з часом посилюються і відповідно збільшується розрив у податкових надходженнях. На сьогодні діючими донорами серед Земель Німеччини є лише три Землі: Баварія, Баден-Вюртемберг і Гессен. Серед регіонів, що є найбільш бідними – Берлін, що має статус самостійного суб'єкта федерації.

Проблемою фінансової системи Німеччини, що проявилася в період світової економічної кризи, є зростання державного боргу. За показником боргового навантаження досліджувана країна не виконує один з основних маастрихтських критеріїв відношення державного боргу до ВВП (рис. 3).

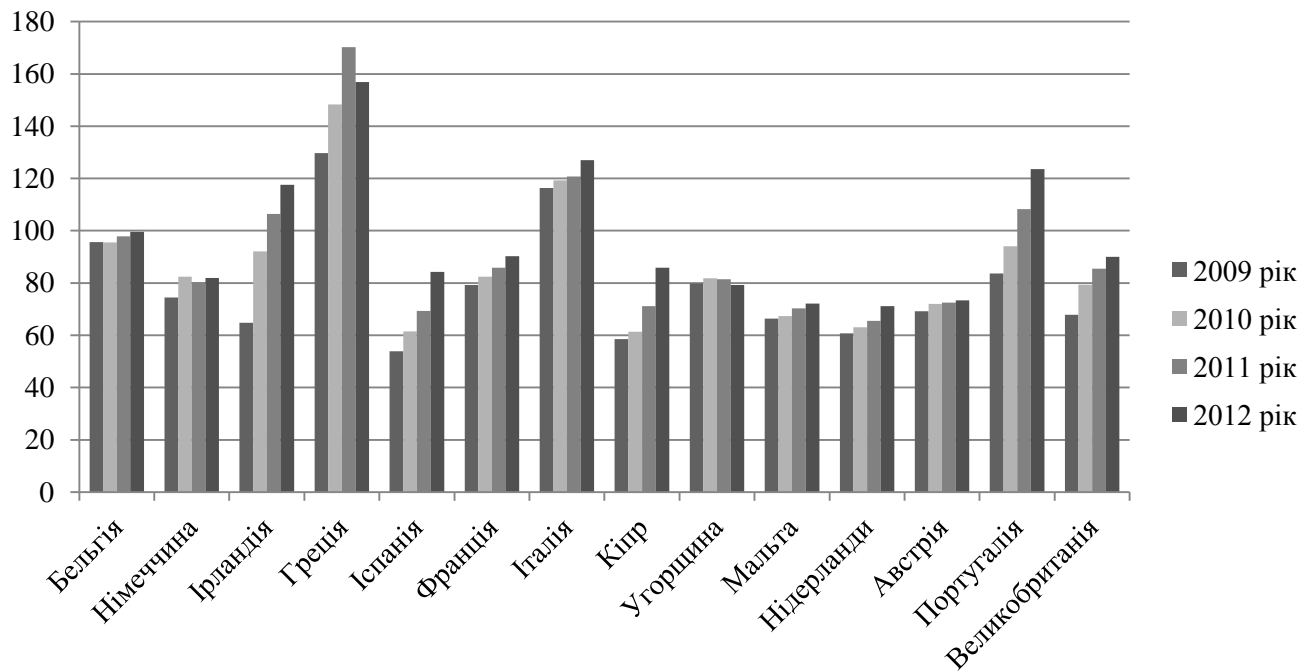

Рисунок 3 - Стан державного боргу країн-членів ЄС за показником боргового навантаження – відношення державного боргу до ВВП, %*

* Побудовано автором за даними Європейської комісії (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)

Наведені дані щодо динаміки зростання державного боргу у країнах-членах ЄС показують підвищення напруженості на боргових ринках, їх нестійкість, що створює додаткові ризики для фінансової системи Німеччини. Якщо розглядати ринок державного боргу досліджуваної країни в динаміці змін, то необхідно відмітити зменшення основного показника боргового навантаження за період 2010-2011 рр., що відбулося за рахунок активних заходів уряду з регулювання федерального боргу. Одним із інструментів регулювання стало встановлення лімітів заборгованості. У Німеччині законодавчо встановлено обмеження на розмір щорічних нових запозичень федерального рівня та рівня Земель, що не має перевищувати суму коштів, направлених на інвестиції. Зазначимо, що основна частка державного боргу Німеччини це заборгованість по державним облігаціям, нарощення якої відбулося після об'єднання Німеччини у 90-х роках за рахунок двократного збільшення емісії державних облігацій. В інструментальній структурі спостерігається переважання довгострокових та

середньострокових державних облігацій, меншу частку складають дворічні казначейські ноти, піврічні федеральні безкупонні облігації та федеральні ощадні облігації для населення. Серед зовнішніх облігацій найбільшу частку у структурі зовнішнього державного боргу займають єврооблігації. За валютною структурою переважає заборгованість у валюті євро. Відмінною особливістю фінансової системи Німеччини є тенденція до зростання заборгованості Земель і Громад у загальній структурі федерального боргу, що негативно позначається на стані її фінансово-бюджетної системи.

Висновки. Аналіз стану, структури, механізму функціонування фінансово-бюджетної системи Німеччини дозволяє зробити висновок щодо зосередження основних проблем у сфері бюджетної системи, що обумовлено зростанням державних витрат на проведення реформ у соціальній сфері, на фінансування антикризових фондів Європейського Союзу, необхідністю рефінансування існуючих зобов'язань уряду. Коригування середньострокової стратегії розвитку потребує федеральний бюджет, що можливо здійснити за рахунок його консолідації, обмеження зростання чистих запозичень, скорочення структурного дефіциту, зменшення соціальних видатків та процентних доходів задля нарощення темпів економічного зростання.

Серед пріоритетних напрямів розвитку економіки Німеччини, що мають забезпечити стабільне функціонування фінансово-бюджетної системи можна відокремити наступні:

- 1) поліпшення умов для приватних капіталовкладень в інфраструктурні проекти з метою створення підґрунтя для нарощення дохідної бази федерального бюджету;
- 2) відмова від програми закриття атомних електростанцій та устаткування на розвиток відновлювальної енергетики задля підтримки цін на електроенергію на стабільному рівні через загрозу закриття промислового виробництва та збільшення кількості безробітних, що негативно позначиться на стані державних фінансів;
- 3) поглиблення європейського валютного союзу та укріплення валюти

євро з метою досягнення збалансованого бюджету та зменшення навантаження по фінансуванню видатків ЄС.

Отримано 30.08.2013

Summary

The main subsystems of the sphere and the links of the financial system in Germany with the aim to reveal the peculiarities of its structure and modern problems of functioning. Analyzed the current state of the budgetary system, identified the main trends, the causes of changes in the structure and main directions of its improvement. The condition and structure of the state debt to Germany in crisis and post-crisis period, identified the main reasons of increase of debt.